Vesi ja arki ympäristömuutoksessa

Taru Peltola, taru.peltola@uef.fi

Luontokulttuurien tutkimuksen professori, Itä-Suomen yliopisto, Historia- ja maantieteiden laitos;
Erikoistutkija, Suomen ympäristökeskus
Ohjausryhmän jäsen, Pohjois-Karjalan biosfäärialue

Tutkimushankkeet:

Veden taju – huolenpitoa yli rajojen (Suomen akatemia 2022-2026), PI Katriina Soini, Luke

Kansalaistiedettä arkiympäristöissä (Suomen akatemia 2021-2026), PI Taru Peltola, Syke

Suo 2.0 – Kokonaiskestävyydestä elinvoimaa Ilomantsiin (JTF 2024-2026), PI Simo Häyrynen, UEF

Tulevaisuusvaliokunnan kuuleminen, 19.3.2025

Vesi on kriittinen tekijä arjessa

- Vesi on osa elämää ylläpitävää maapallon **kriittistä vyöhykettä**
- Suomessa suhtaudutaan veteen (vielä) varsin huolettomasti
- Ympäristönmuutosten johdosta **suhde veteen on muuttumassa:**
  - vesi on enenevässä määrin *terveys-, hyvinvointi- ja turvallisuus*kysymys myös Suomessa
  - vesi on ihmisten arjen näkökulmasta myös *oikeudenmukaisuus- ja yhdenvertaisuus*kysymys
  - Suomessa on erityisiä puutteita arjen *hiljaiseen väkivaltaan* eli vesistökuormituksen kautta hiipiviin sosiaalisiin, kulttuurisiin, terveys- ja hyvinvointivaikutuksiin puuttumisessa.

- Veteen on hyödyllistä alkaa suhtautua kuin kriittiseen infrastruktuuriin, varovaisuusperiaatteella

Lähtökohtia:

- Ihmisen kehosta kaksi kolmasosaa on vettä
  - Aineenvaihduntamme on yhtä ympäristömme kanssa
  - Se, mitä teemme ympäristölle, palautuu meihin
- Vesi välittää ympäristömuutoksia
  - Veden kautta konkretisoituvat niin ilmastonmuutoksen kuin maankäyttöön ja elämäntapoihin liittyvät seuraukset myös korkean elintason länsimaisissa yhteiskunnissa
  - Vesi vaikuttaa yhteiskunnassa lähes kaikkeen
- Muutokset arjessa eivät ole kaukaista tulevaisuutta, vaan läsnä jo nyt

yle Etusivu Venäjän hyökkäys Vaalikone Abitreenit

Terveys

Tutkimus: Mikromuovin määrä ihmisen aivoissa lisääntynyt kovaa vauhtia

Erityisesti dementiaa sairastaneilta löydettiin tutkimuksessa noin kuusi kertaa muita korkeampi määrä mikromuoveja aivoista.

”Kävin viime viikolla pilkillä Koitereella ja sain komean ahvenen. Tuli mietittyä, tarjoanko sitä 4 -vuotiaalle pojalleni. Elohopeakysymys on kuin hitaasti räjähtävä pommi.”

Veden kautta arkeen välittyvät ympäristömuutokset kohdistuvat:

- Ihmisten fyysiseen terveyteen ja hyvinvointiin
- Henkiseen hyvinvointiin ja toimintakykyyn
- Turvallisuuteen ja huoltovarmuuteen
- Talouteen
- Osallisuuteen, yhdenvertaisuuteen ja oikeudenmukaisuuteen

Luonto

Suurtulva pakottaisi Porin avaamaan padot ja päästämään jokiveden pelloille – kukaan ei tiedä, mihin vesi siitä leviäisi

Porilla on suunnitelma poikkeuksellisen suurtulvan varalle: vede ohjaaminen peltoalueelle. Nyt yritetään selvittää, minne vesi sill tarkalleen kulkeutuisi.

Energia

Itärajan suuren järven pinta heiluu rajusti tuulivoiman tahtiin – lokakuun vedenkorkeus alimmillaan vuosikymmeniin

Koitereen ranta-asukkaat ja mökkiläiset elävät muuttuneen ja ennakoimattoman järven kanssa. Vedenpinta vaihtelee rajusti, kun järvestä tuli tuulivoiman paikkaaja.

Luonto

Kevitsan suurkaivoksen jäteallas vuotaa metalleja pohjavesiin – viranomaisia huolettaa nyt myös pintavesien saastuminen

Sodankylässä sijaitsevan Kevitsan nikkeli- ja kuparikaivok haitta-aineiden pitoisuudet pohjavesissä ovat kasvaneet suojaustoimista huolimatta.

Luonto

Jättiläiskaivuri tuhosi Vuoksen rannat – alkoi mäkäräispiina, jonka syy selvisi vasta nyt

Ruoppaus tuhosi vesiperhoset Vuoksesta. Ne olivat mäkäräisten vihollisia.

masto

Näin jäässä porolaitumet ovat nyt tunturissa – saamelaispaliskunnat pyytävät ministeriötä julistamaan hätätilan

Vesisateista pakkasiin vaihteleva sää on jäädyttänyt maan untureissa niin, ettei poro pysty kaivamaan itselleen ruokaa.

Luonto

Nelostien remontilla yllättäviä vaikutuksia uimavesiin Hartolassa – asukkaat: Väylävirasto pilasi järven

Entinen kirkasvetinen järvi on muuttunut sameaksi, mutta varmuutta ei ole, onko syypää valtatien remontti. Järven tilaa seurataan edelleen.

Ilmastonmuutoksen, mutta myös maankäytön sekä elämäntapojemme vaikutukset näkyvät ihmisten arjessa veden kautta

- Kaupunkitulvat lisäävät omaisuus- ja ympäristövahinkoja ja heikentävät vesistöjen laatua
- Pitkät kuivuus- ja sadejaksot sekä säätilojen vaihtelut vaikuttavat elinkeinoihin, asumiseen ja virkistyskäyttöön (peltojen vesitalouden hallinta, kuivuvat kaivot, heikkenevät jäät)
- Uusteollistamiseen pohjaava energiamurros ei ole ”puhdas”, vaan tehdyt valinnat saastuttavat vettä (kriittisten mineraalien kaivuu, vesivoima), samoin teollinen infrarakentaminen sekä maa- ja metsätalous ja turpeennosto
- Muutoksista seuraa terveyttä uhkaavia vaikutuksia (”hidas väkivalta”) sekä epävarmuutta ja stressiä, jotka uhkaavat henkistä hyvinvointia sekä aiheuttavat taloudellista haittaa (kiinteistöjen arvon heikentyminen)
- Muutokset heikentävät talouden elinvoimaa: puhtaasta vedestä riippuvainen taloudellinen toiminta kuihtuu pois ja elinkeinorakenne yksipuolistuu, erityisesti syrjäseuduilla

Vesi on arjen turvallisuuskysymys – myös luonnonvesien osalta

- Ääriolojen myötä tuttu ympäristö muuttuu vieraaksi
  - turvallinen liikkuminen vaatii uutta tietoa tai ponnisteluja (talvikunnossapito, jääturvallisuus)
- Vesihuollon ja luonnonvesien riskialttiit kytkennät ”huuhtelun kulttuurissa”
  - infrastruktuurit sekä niistä huolehtivat toimijat vanhenevat ja niihin kohdistuu hybridiuhkia
  - luonnonvedet ovat jätevesihuollon jatke – mikä myös uhkaa niitä

    ”Itämeri alkaa siitä missä on lähin hulevesikaivo” – Pidä Saaristo Siistinä ry.
- Ympäristömuutosten seurauksena myös veteen liittyvät jännitteet kasvavat:
  - Suomi tuottaa vesistövaikutuksia omien rajojensa ulkopuolella ja on siten osapuoli vesisodissa, jotka koskevat esimerkiksi ruoantuotantoon tarvittavaa kasteluvettä
  - Suomessakin kiistellään vedestä: saako Oulu ottaa vettä naapureilta ja kuka kompensoi haitat?

Vesi arjessa on oikeudenmukaisuuden ja yhdenvertaisuuden kysymys

- Koska vaikutukset paikantuvat ihmisten elinpiireihin eri tavoin, veden saatavuudella ja laadulla on oikeudenmukaisuus- ja yhdenvertaisuusvaikutuksia myös Suomen sisällä
- Suomalainen kulttuuri ja identiteetti on laajasti sidoksissa veteen: vesistöjen ääreen hakeudutaan asumaan ja viettämään vapaa-aikaa, niitä arvostetaan
  - Järvi-Suomi vai Paska-Suomi?
- Ei pelkkä nautintaoikeuskysymys, vaan terveydellisiä, taloudellisia ja eri alueiden elinvoimaa koskevia seuraamuksia:
  - Terveysvaikutusten kohdentumista hitaan väkivallan seurauksena ei tunnisteta tai tunnusteta
  - kaikki yritystoiminta ei ole mahdollista saastuneessa vedessä (kalastus, matkailu, virkistys ja hyvinvointi)
  - veden pilaantuminen/puute/liika vesi/sään ääri-ilmiöt uhkaavat ruokaturvaa sekä kotitalouksien mahdollisuuksia varautua kriiseihin
  - rikkoutuvat paikka- ja vesisuhteet vaikuttavat kollektiivisesti yhteisöjen toimintakykyyn

Alas paskavirtaa

Em. näkökulmat kuvaavat myös Agenda 2030 –tavoitteiden kansallisten painopisteiden välisiä ristiriitoja tai sitä ettei vettä huomioida kansallisessa toteutuksessa lainkaan:

- Energia- ja ilmastopolitiikan valinnat ja uusteollistava painopiste on ristiriidassa vesi- ja ruokaturvan sekä yhdenvertaisen taloudellisen kehityksen turvaamisen kanssa: kaivokset, vesivoima ja turvetuotanto pilaavat vedet ja yksipuolistavat joidenkin alueiden taloutta.
- Suomi on jäljessä ympäristökuormituksen torjunnassa eikä esimerkiksi uusteollistamisen, metsienkäytön, muun maankäytön sekä teollisen infrastruktuurin rakentamisen vesistökuormitusta huomioida. Tämä on ristiriidassa, kun tavoitellaan turvallisia ja terveellisiä asuinympäristöjä tai kaupunkeja.
- Kokonaisturvallisuus heikentyy, jos ympäristönmuutoksen tuottamia tautiriskejä (esim. tulvat), vesistökuormituksen aiheuttamia terveysriskejä, heikentyvää vesi- ja ruokaturvaa tai veden ympärille muodostuvia uusia geopoliittisia jännitteitä ei tunnisteta ja ennakoida.
- Vesistövaikutukset asettavat ihmiset sekä sosiaalisesti että taloudellisesti eriarvoiseen asemaan; myös vesiin kohdistuva hoivakuorma jakaantuu epätasaisesti
- Suomen omien rajojensa ulkopuolella aiheuttamat, ihmisen arkeen kohdistuvat vesistövaikutukset vaikeuttavat yhdenvertaisuuteen, rauhanomaisiin suhteisiin sekä köyhyyden poistamiseen liittyviä ponnisteluja.

Kaikkeen veteen pitäisi suhtautua samoin kuin kriittiseen infrastruktuuriin

- Huolehdimme vesihuollosta, ymmärrämme sen arvon
- Mutta ymmärrämmekö luonnonvesien arvon? Niillä on yhtälailla vaikutus elämäämme ja ne ovat osa vesiturvaamme.

Paikalliset vaikutukset on
helppo ohittaa rajattuina,
mutta kun vedestä ja sen
laadusta tulee turvallisuus- ja
oikeudenmukaisuuskysymys,
ongelmat ovat kokoaan
merkittävämpiä.

Vesi arkea turvaavana, elämää ylläpitävänä kriittisenä vyöhykkeenä - neljä esimerkkiä Suomesta:

KARJALAINEN

Joensuun Vesi valittaa Kerolankankaan soranottopäätöksestä – elv etenee toista tietä

Huoleton soranotto ja sorayritysten etu ajavat kaupunkilaisten vesiturvan edelle Joensuussa. Yritykses eivät vapaaehtoisesti kanna yhteisvastuuta kriittisestä vyöhykkeestä.

yle Etusivu Venäjän hyökkäys Vaalikone Abitreenit

Artikkeli on yli 3 vuotta vanha

Jätevedenpuhdistamot

Mikkelin jätevedenpuhdistamon budjetti ylittyi kymmenillä miljoonilla, päättäjät pimennossa: "Kallis harjoitustyö", sanoo johtokunnan jäsen

Mikkelin päättäjät ovat tehneet rohkean investoinnin kaupunkilaisten parempaan tulevaisuuteen – tavoitteena kiertotalous ja parempi vesiturva. Kriittisen vyöhykkeen turvaaminen (saa) maksaa.

Valtionyhtiö aikoo kaivaa turvesoilta aarteen – Vieressä jälkiä paikkaillaan isolla rahalla

Tilaa

Visio Politiikka

Ympäristö | Turvetuotanto romahti, ja valtion turveyhtiö haluaa suot aktiivihiilen tuotantoon. Samaan aikaan naapurissa Ilomantsin Koitajoella on meneillään historiallisen suuri ennallistamishanke.

Valtio ylenkatsoo vesistövaikutuksia ja paikallisia ihmisiä: kalakantojen romahdus, elohopeatasot. ”Hidas väkivalta” uhkaa hyvinvointia ja tuhoaa elinvoimaa. Kriittisen vyöhykkeen hoivakuorma ei jakaannu tasaisesti: jälkiä korjaavat eri tahot kuin ne jotka haitat aiheuttavat.

HELSINGIN SANOMAT Asiakaspalvelu

Etusivu Uusimmat Pelit Lehdet Kuuntele HS Visio Politiikka

JUURI NYT: Kaksi naista tuomittiin muusikko Teemu Bergmanin kunnian

Kuntien vesilaitosten myyminen kielletään kokonaan – Essayah: "Vastaavasta ei ole aiempia esimerkkejä"

Vesi | Vesilaitosten myyntikielto lähti liikkeelle eduskunnan laajasti kannattamasta kansalaisaloitteesta.

Veden yksityistämiseen liittyvässä keskustelussa kriittisen vyöhykkeen arvo tunnistetaan, vesi ei ole kauppatavaraa.

Ympäristömuutos tekee arjesta haavoittuvampaa. Millaisin toimin veden välittämiä muutoksia voidaan huomioida yhteiskunnassa paremmin?

- Lainsäädännön ja lupamenettelyjen kehittäminen **oikeudenmukaisuuden ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta:** paikallisten, sosiaalisten ja kulttuuristen sekä arjen turvallisuuteen vaikuttavien vaikutusten systemaattinen ja kokonaisvaltaisempi huomioon ottaminen
  - Tunnustaminen
  - Hyvittäminen
  - Menettelytavat
- **Ennallistamisasetuksen** kunnianhimoinen toteutus: myös hitaaseen väkivaltaan puuttuminen (kuormitus ja korjaavat toimet) sekä yhteisöjä korjaavat ja vahvistavat toimet, rahoitus paikallisten toimijoiden saavutettavaksi
- Suomen kahta **YK:n biosfäärialuetta** (Saaristomeri, Pohjois-Karjala) ei ole vielä kunnolla hyödynnetty kestävän vesisuhteen kokeilualueina. Ne tarjoavat mahdollisuuden kehittää paikallisista yhteisöistä nousevia malleja myös kansainvälisesti hyödynnettäväksi.

Kiitos!

uef.fi